

Farvestorme og grænsesange
International SeniorTeater Camp
Højer gamle Sluse - 2019

Indtryk og inspiration

Julie Kirkegaard

Indhold

Projektets baggrund	2
ØKONOMI	4
Intentionen med campen	5
Deltagerne	6
At arbejde med seniorer	6
Rejsen begynder...	7
TIRSDAG	
Ankomst, 3 foredrag og en udflugt	8
ONSDAG	
Udflugt till Noldemusset, besøg hos slusemesteren, sang og tekstilworkshop	11
TORSDAG	
Sang, tromme- og stokke komposition, koreografi og grænseworkshop	16
FREDAG	
Forestillingen tager form	19
Forestillingen	20
LØRDAG	
Sightseeing, evaluering og afsked	26
Deltagernes liv med teater	30
Efterfølgende refleksioner - Deltagerne sagde...	30
En evaluerende opsummering	33
Hvad var det gode der blev gjort?	33
Hvad skulle man (måske) have gjort anderledes?	33
Efterspillet	35
Tak	35

Tekst: Julie Kirkegaard

Fotos: Side 3: Eskild Marcussen. Side 8 - 29: Julie Kirkegaard, suppleret med fotos af Eskild Marcussen og Peter Rafn Dahm.

Projektets baggrund

I 2016, 3 år før vores teatercamp løb af stablen, mødtes amatørteaterorganisationer fra bl.a. Sverige (ATR), Tyskland (BDAT), Belgien (Opendouk) og Danmark (DATS) i Paderborn, Tyskland til et uformelt netværksmøde. Her blev man enige om at sætte ekstra fokus på ældres engagement i teateraktiviteter. Dette skyldtes ikke mindst, at der vil blive flere ældre i Europa, der efter omstændighederne er sunde og åndsfriske og som har lyst til at engagere sig i kunstneriske, kulturelle og samfundsmæssige aktiviteter.

På mødet gav repræsentanterne fra de forskellige organisationer hinanden håndslag på at sætte "seniorteater" højt på den europæiske dagsorden og iværksætte projekter indenfor en 3-årig horisont. Belgien bød ind med en seniorteater-konference (AGE on STAGE, afholdt i oktober/november 2018). Tyskland bød ind med en europæisk seniorteater festival (stAGE, afholdt i maj 2019). Sverige tog initiativ til et nordisk-nordeuropæisk netværksmøde, der resulterede i 2 nordiske projekter ("Minnenas teater/Erindringsteater" og en digital platform for seniorteater. Begge projekter afsluttes her i 2019).

Endelig bød Danmark ind med den internationale seniorteatercamp, som er fokus for nærværende skrift. Seniorteatercampen fik titlen "Farvestorm og grænsesange" og løb af stablen fra den 11.-15. juni 2019.

Den grundlæggende idé til "Farvestorm og grænsesange" kom fra konsulent i DATS, Peter Rafn Dahm, og skyldtes mest af alt hans eget kendskab til Højer, tæt på den tyske grænse og vadehavet, dets historie, kultur og særegenhed. Peter fornemmede så at sige, at "det her er det oplagte sted at skabe teater". Med dette grundlæggende fundament begyndte arbejdet med projektbeskrivelsen og at få rejst pengene. Efter 2 år var økonomien i orden, takket være mange fondes velvillighed, og Peter og hans hold af undervisere udviklede henover foråret 2019 campens endelige indhold og program – og fordelte ansvar og arbejdsopgaver. Det skal siges at seniorteater er et relativt nyt arbejdsfelt i og for DATS, og derfor valgte Peter at trække på DATS' egne kræfter og ressourcer frem for at hente eksterne undervisere/kompetencer ind. Der blev derfor sat et hold af "garvede DATS-folk", der alle har mangeårige erfaringer med traditionelt teater, musikteater, danseteater og visuelt teater.

ØKONOMI

Det er ikke billigt at starte et "pionerprojekt" helt fra bunden.

Vi har haft et budget på ca. 250.000 kr for en 5 dages camp med i alt 30 deltagere, incl undervisere og dokumentarist.

Knapt halvdelen er gået til kost og logi på selve camplokaliteten, incl. kaffe kage og bospising af gæster til vores slutvisning. Alt i alt har kost og logi kostet ca. 3500 kr pr. deltager. Det er ikke billigt, men alle har rost forplejningen i høje toner, og det betyder jo en del for både trivsel og motivation. Men det kan givet gøres billigere. Særligt hvis man vælger lokaliteter med mange mulige udbydere af "værtsskaber". Man kan også overveje at inddrage frivillige til at stå for mad mm., hvis man er en stor forening med afprøvede værts/arrangementsrutiner – eller hvis man har et solidt, lokalt netværk med de rette kompetencer.

Undervisningen har kostet ca. 30 procent af budgettet, incl. udarbejdelse og oversættelse af undervisningsmateriale.

Dokumentation har kostet ca. 10 procent af budgettet. En meget bevidst satsning fra DATS' side – der bla. har resulteret i dette materiale.

Resten er gået til ekskursioner, lokal transport mm.

Vi har fået støtte fra mange forskellige fonde, in-

stitutioner mm. Og det er værd at bemærke, at de har støttet med meget forskellige formål for øje: Folkeoplysning, sundhed, aktive ældre, lokale kulturaktiviteter, synliggørelse af Vadehavet som nationalpark, grænseproblematikker, teater i Sønderjylland, bosættelse. Det er altså en god ide at arbejde med et "bredt fundament" og en "vid horisont", når man tænker i camp-koncepter.

Sponsorer:

Dansk Folkeoplysnings Fællesråd – har støttet med halvdelen af budgettet, med fokus på "Kreativitet, udvikling og trivsel i seniorteatrets fællesskaber".

Nationalpark Vadehavet – har støttet pga projektets tema og beliggenhed.

Grænseforeningen – har støttet pga projektets fokus på selve grænselandet og dets mindretal.

Velux Fonden har støttet – pga de involverede, aktive ældre.

Tønder Kommune har ydet støtte – med midler både fra Landdistrikts- og Bosættelsesudvalget og Kulturelt Forum – pga projektets geografiske og kulturelle forankring i kommunen.

DATS Sønderjysk Kreds – har støttet projektet som et teater tilbud i kredsens område.

Intentionen med campen

Koncept

Det overordnede koncept med teatercampen blev formuleret som "at arbejde med stedet som manuskript" – eller med et mere moderne ord; at lave site-specific. Det valgte sted, Højer, tæt på vadehavet og 10 minutter på cykel fra den dansk-ty-ske grænse, udfoldede en række naturlige temaer:

- Havet som den evige trussel, og hvordan man beskytter sig mod det
- Landskabet med den uendeligt høje himmel som inspiration for kunsten – og kunstneren Emil Nolde
- Grænsen som et nationalt, kulturelt og personligt livsvilkår – hvem er jeg og hvor hører jeg hjemme?

Disse temaer blev belyst gennem en fyldig materialemappe, som blev udleveret til alle deltagere. Mappen rummede tekster, fotos, koreografiske skitser, arbejdsopskrifter og sange, der introducere, berørte og uddybede alle temaer. Samtidig blev disse temaer også bestemmende for de foredrag og udflugter, som udgjorde grundpillerne i de første dage af campens program:

- Indfarvning af silketørklæder
- Tekstilarbejde og syning
- Dansekoreografier

Rudbøl, Vidåen, grænselinien og Nolde Museet
Rudbøl, Vidåen, the borderline and the Nolde Museum
Rudbøl, Vidåen, die grenzlinie und das Nolde Museum

Derudover blev der også afholdt en workshop, der gennem improvisationer arbejdede direkte med temaet ”grænse” gennem identiteter, gruppefølelse, fjendebilleder, møder, nationalisme, accept og fjendskab.

- Oplæg fra Grænseforeningen og deres unge kulturambassadører
- Oplæg om det store, lokale egnsspilsprojekt ”Højt til Himlen”
- Besøg på Noldemuseet
- Besøg hos slusemesteren

Den kunstneriske idé

Kunstnerisk var intentionen at udvikle og afprøve kropslige, musiske og visuelle udtryk, der kunne fungere og kommunikere på tværs af sprogbarrierer. Peter og hans hold af undervisere ønskede ikke en masse tekst, der skulle læres udenad. I stedet ville de bevæge sig i udtryk, der ”taler uden ord” og bruger kroppen – og fællesskabet - til at huske med. Dette afstedkom følgende workshops:

- Sang
- Tromme- og stokkekompositioner

Deltagerne:

Der var i alt 19 deltagere fra henholdsvis Færøerne (3), Sverige (4), Tyskland (4), Belgien (3) og Danmark (5). Hertil kom et dansk arrangør-, underviser- og dokumentations-hold på 9 personer, hvoraf

flere deltog i workshopsne på lige fod med deltagerne. Det er desuden værd at nævne, at vi havde et par stykker med på holdet, som ”gik til hånd”, hvor det var nødvendigt – f.eks. i forhold til det tekniske udstyr eller andre praktiske opgaver.

Det var de respektive organisationer i netværket samt det store seniorteater, Theater der Erfahrung, i Berlin, der igennem deres kanaler fandt 3-4 deltagere hver. I DATS kontaktede man de grupper man kendte fra DATS’ Senior Teater Festivaler.

At arbejde med seniorer

”Alderdommen er menneskesindets smukkeste og højst værdsatte tilstand og giver de gunstigste betingelser for selvforædling; og udnyttes den intellektuelt og moralsk, som den kan i enhver klasse, da vil den blive det lykkeligste og højeste vilkår, som menneskenaturen med dennes nuværende stedfæstelse kan erfare” (den engelske læge MacLachlan, 1863)

Kært barn har mange navne. Hvad kalder man mennesker, hvis fødselsdato går minimum 60 år tilbage i tiden? ... Gamle? Ældre? Seniorer? Aldersbegrebet har ændret sig – ikke mindst fordi Europas ældre lever længere – og bedre. Samtidig kan man blive kaldt for ung langt ind i 40’erne. På vores teatercamp var deltagerne mellem ca. 60 og 80 år, og de fleste lå omkring de 70 år. Inden campen løb af stablen blev der selvfølgelig tænkt over, hvilke særlige begrænsninger den fremskredne alder ville

føre med sig – hvor ekspressive ville de f.eks. kunne være med kroppen? Da campen først gik i gang var det dog ikke noget, der blev særlig italesat - men samtidig var det hele tiden på forunderlig vis alligevel en del af atmosfæren. Det var tydeligt, at vi havde at gøre med mennesker med et levet liv bag sig og en vis portion menneskelig erfaring, men som samtidig også havde bevaret et menneskeligt overskud, glæde, humor og begejstring. Man skelner gerne mellem to opfattelser af ældre: Med årene bliver man enten gnaven og pirrelig eller også bliver man mere årvågen og med en større opmærksomhed på fællesskab - ”At være viis” vil nogen måske kalde det. Vores deltagere faldt heldigvis i denne gruppe. På trods af et par medbragte stokke, flere høreapparater, langsom gang, mange briller, en bøn om at der blev talt langsomt, indimellem lidt hoste, tunge åndedræt og et ekstra hvil i ny og næ, var vores deltagere nysgerrige, ihærdige og oprigtigt engagerede. Vi oplevede ikke, at alderen var en hindring – udover de fysiske skavanker, der indimellem gjorde, at der blev brug for hvilestunder på stole og som naturligt nok også var årsagen til, at arme ikke svingede helt så langt bagud som campens 22 årige koreografiunderviser Sofies! Dog var der én, der måtte holde sig til sengen et døgn tid pga. en kronisk sygdom, der pludselig krævede ekstra hvile.

I det følgende er en beskrivelse af campens dage – som den blev oplevet og observeret af nærværende skribent...

Rejsen begynder ....

... en regnvåd tirsdag i juni 2019. Jeg sætter mig ind i morgentøget i København og er på vej mod den lille by i det sønderjyske marsklandskab. Foran mig venter 5 timers transport, hvis man medtænker den time, jeg ventede på bussen i regnvejr på Tinglev station. I bussen fra Tinglev til Tønder, hvor jeg har aftalt at blive hentet, bliver alt mere og mere øde – mennesker stiger ud, tomme huse, til-salg skilte og lukkede pizzariaer dukker op. Alt virker forladt, ensomt – og fladt. Jeg føler mig længere og længer væk fra alting. Jeg ved, at jeg er på vej til en senior-teatercamp for at dække og dokumentere, det der vil komme til at ske, og at dette handler om den ekspressionistiske maler Emil Nolde, lokalområdet og vadehavet. Hvad jeg ikke ved er, at jeg faktisk er direkte på vej ind i orkanens øje, - for det skal hurtigt vise sig, at de næste fem dage kommer til at handle om meget mere end det. De ting, der tematiseres, overskrider fuldstændig Højer og lokalområdets historie. Vi berører noget så væsentligt som kulturudveksling, grænser og grænsesætning, nationalidentitet, det tyske nazi-spøgelse, klimaforandringer, Europa – og fortid og fremtid...

Hohenwarte, Højer kanal, Højer gamle Sluse Hohenwarte, the Højer channel; The old lock of Højer
Hohenwarte, die Højer Kanal, die alte Højer Schleuse

TIRSDAG

Ankomst, 3 foredrag og en udflugt

Hvis ikke man er ankommet mandag aften ankommer man i løbet af tirsdagen. Vi er indkvarteret på Hohenwarte, som er et hobbylandbrug med udlejede værelser og helpension (pånær de tre færing, der boede i Højer). Her er også en mindre "festsal", som udgør vores samlingssted og øvelokale. Det er også her at vi er samlet til den første præsentation og introduktion ved Peter. Der går ikke lang tid, før vi har hørt alles navne og har fået en første begyndende forståelse af, hvad der kommer til at ske i løbet af ugen – også hjulpet på vej af "materiale-mappen" og programmet. Herefter går vi straks på gulv. Vores musiske- og bevægelseskyndige underviser Gunhild guider os igennem en fælles opvarmning. Det er en bevægelsesleg, hvor man holder hinandens hænder og holder hånden på hinandens rygge, skuldre, øre – og numser! Efter den obligatoriske introduktion skydes workshoppen altså i gang med at nedbryde de naturlige grænser og barrierer, vi alle bærer rundt på! Vi kommer fysisk tæt på hinanden. Det er modigt, men Gunhild udstråler menneskelig varme og liv, og gruppen lader sig rive med af hendes begejstring og smilende krop. Der bliver også tid til et par sange – både den internationale cabaretsang "Wilkommen, bienvenue", som de fleste formodes at have et forhold til gennem musicalen Cabaret, men også den danske sang "Du kom med alt det der var dig", "Der mond ist aufgegangen" og "Amazing graze".

Og så får vi besøg af grænseforeningen! Den er stiftet med henblik på at tage sig af det danske mindretal i Tyskland, men arbejder i dag for det større fællesskab på tværs af skel. Det er to unge mennesker i 20'erne, der indleder foredraget. Det er lidt mærkværdigt at komme fra en åndfuld stemning af højskolesange til hurtignakkende unge mennesker, men deres personlige historier berører, og det gør stemningsskiftet meningsfyldt. Den historiske og nuværende problematik om den dansk-tyske-grænse er naturligvis ny for langt de fleste af campens deltagere, men der spørges nysgerrigt ind til detaljer. Det er første gang vi er tilstede som en gruppe i en fælles dialog. Vi er stadig ved at mærke os ind i fællesskabet, men her er god ro, opmærksomhed og stor villighed fra alle til at lytte og forstå.

Efter de to personlige historier kommer turen til generalsekretæren fra Grænseforeningen, Knud-Erik Therkelsen. Hans meget inspirerende og personlige foredrag handler om de større visioner: at modvirke den stigende nationalisme i Danmark og gøre grænseforeningen til et globalt projekt. Generalsekretæren er en varm fortæller for samarbejde på tværs af lande og nationaliteter; vi i Europa skal lære hinanden at kende. Vi skal ikke være ens, men være nysgerrige i forhold til hinandens historie, sprog og kultur. På en international teatercamp med deltagere fra flere forskellige lande er det klart, at den slags budskaber bliver en direkte italesættelse af hele den kontekst vi er samlet i – og hvis det ikke har været tydeligt før, står det tydeligt nu: Vi er her for at skabe nye møder på tværs af sprog,

kultur og historie - og på en måde er vi her også for at være en del af den europæiske fremtid! Da han afslutningsvis præsenterer den nyeste brochure fra Grænseforeningen med både et dansk og et tysk flag, klapper vi alle!

Efter aftensmaden får vi besøg af formanden for den lokale teaterregnsspilgruppe "Højt til Himlen", Henrik S. Dahlmann, der fortæller om egnsspilgruppens baggrund og virke. Gruppen blev stiftet i 1998 med ambitionen om at få den nære kulturhistorie fortalt på en levende måde det sted, hvor den er foregået. Henrik gennemgår omhyggeligt de forskellige spil, der har været gennem årene, deres tematikker og inspirationskilder – og vi fornemmer alle, at der er historier knyttet til geografiske steder. Det handler bare om at få øje på dem!

Og nu er folk rigtig trætte. Det har været en dag med mange nye indtryk, men inden aftenens program er slut, går vi en tur over til Højer Gammel Sluse og Tilthuse, hvor det er meningen, at den forestilling som campen skal munde ud i, skal finde sted. Og her, hvor der i bogstaveligt forstand er højt til himlen, får Peters overordnede vision for teatercampen luft under vingerne. Hvor eftermiddagens præsentation måske var præget af en vis højtidelighed og en mere formel tone, taler Peter nu med hele kroppen, og jeg tror ikke, der er én deltager på campen, som ikke bliver smittet af hans umiddelbare begejstring. Det er måske første øjeblik, hvor alle fornemmer at fredagens forestilling kan blive noget særligt.

ONSDAG

Udflugt till Noldemusset, besøg hos slusemesteren, sang og tekstilworkshop

Vi begynder med morgensang og et par forskellige bevægelseslege ført an af Gunhilds glæde. Det er dejligt ukompliceret, godt og sjovt. Herefter er der afgang til Emil Nolde museet i Seebüll, nogle kilometer syd for grænsen. Her får vi en passioneret rundtur på en god blanding af tysk og dansk. Vi er omkring 25 mennesker. Det er en stor gruppe at guide rundt, - og nogle vælger da også at placere sig i slipstrømmen og tage museet lidt på egen hånd. I sin introduktion tirsdag eftermiddag har Peter naturligtvis berørt Nolde og hans naziglæde og jødehad, men det er først, da vi står foran hans nidelte

værk i hans tidligere værksted, at vores guide berører hans tilhørsforhold til nazismen. Hun fortæller om de 300 siders historiske arkiver, der er blevet åbnet, og om, hvordan det er nu – som elsker af hans malerier – at skulle vandre gennem ”tårernes dal”, som hun kalder det. Vi går langt over den tid, der er afsat til den guidede rundtur. Vi når end ikke den anden del af museet – for der skal også nås at købe vin ved grænseovergangen inden frokost! Et punkt der ikke er med i programmet, men som ikke desto mindre – i dette øjeblik – synes at være ganske vigtigt.

Efter frokost er vi på besøg hos slusemesteren i det fremskudte dige. Han indvier os i slusens historie og funktion, og ikke mindst sine betragtninger på klimaforandringer og truslen fra Vesterhavet. Ifølge ham er der ingen tvivl: Klimaforandringer er der – det fortæller hyppigheden af trusler om oversvømmelse.

Et faktum der vist kommer bag på de fleste er, at det oftest er vandet, der i stigende grad samler sig inde i marsklandet, der er slusemesterens hovedpine - mere end vandet ude fra havet. Stormfloder og højvande er de store skrækscenarier. Men de "daglige vandmængder" er den stadige og stigende udfordring.

Inden eftermiddagskaffe og kage skal mændene lave en lydoptagelse af højskolesangen "Farvernes landskab" af Jens Rosendahl, der skal bruges i fredagens forestilling. Det er en fascinerende proces at være vidne til, hvordan en svensker, to belgiere og en tysker træder direkte ind i dette fremmede sangunivers og på kort tid får lært sig den danske udtale ved hjælp af nøjsommelig (selvopfundne?) lydskrift. Vi smiler og griner over sprogets forun-

derlighed. Alle stemmer roses af Gunhild, der ivrigt spiller til på klaveret og som igen og igen opfordrer til at synge med mere power og "tight ass"! Til sidst kommer optagelsen i hus og stemningen har løftet sig: Nu kan man mærke at den kreative proces er startet!

Og den fortsætter efter eftermiddagskaffen med en lille introduktion til de nøjere overvejelser som Peter og hans undervisere på forhånd har gjort sig i

forhold til forestillingen. Det er det visuelle udtryk, der åbnes for. Efter et par opklarende spørgsmål står det klart for alle, at der skal skabes fire vogne, fire billeder og indfarves silkestoffer – elementer som alle skal bruges i forestillingen. Stemningen er let og opløftet, der grines meget og der er plads til sjove bemærkninger. Gruppefællesskabet er der – og alle glæder sig til at komme i gang med selv at skabe oven på tirsdagens foredrag og onsdagens udflugter. Resten af dagen går med workshops: Én gruppe går

med Annie ud i et nærliggende udhus for at indfarve og den anden gruppe bliver i "festsalen" med forskellige stoffer, symaskiner, sakse og stænger. Det er deres opgave at påbegynde forestillingens fire vogne, der samtidig også kan undergå en forvandling og blive til flotte farvestrålende billeder. Arbejdsglæden er stor – og ligeledes begejstringen over stoffer og farverne. Efter aftensmaden bytter holdene og aftenen fortsætter i glæde og selskabelighed – dog ikke uden en enkelt lille ophidset ordveksling over håndteringen af en symaskine, men den slags er en naturlig del af processen og kommer af engagement og ønsket om at det skal gøres bedst muligt! Lidt efter lidt går aftenen i opløsning; deltagere og undervisere går stille og roligt i seng. I hjørnerne småsnakkes der, deles lidt rødvin og de sidste silkestoffer bliver strøget tørre med hjælp fra mange sæt hænder.

TORSDAG

Sang, tromme- og stokke komposition, koreografi og grænseworkshop

Torsdag starter med en skæg afrikansk børnevægelsessang. Herefter sendes vi ud i små grupper med vores egne landsmænd og bliver bedt om at lave en hyldest til vores eget land med en hjemmelavet nationalsang. Det er sjovt og ganske befriende at få lov til at hylde sit land på en international camp. I løbet af formiddagen er der et par stykker, der kommer lidt senere, men de glider stille og naturligt ind i gruppen. Efter denne lille øvelse præsenterer mandekoret "Farvernes landskab" for campens kvinder – og det bliver foreslået af en deltager, at kvinderne også får lov at synge sangen, og så bliver der byttet roller!

Resten af dagen står i forestillingens tegn. Det er i morgen forestillingen skal vises og der skal laves en lydoptagelse af en tromme- og stokke komposition, udvikles et begravelsesoptog og synges sange. Om eftermiddagen skabes en hel lille decideret koreografi. Alt sammen er de elementer til den færdige forestilling, der skal sættes sammen og øves.

Efter aftensmaden brydes hele arbejdet med en workshop, som Arne, der er opvokset som en del af det danske mindretal i Tyskland, står for. Det er grænser og nationalitet, der er temaet, og igennem forskellige improvisationer leges der med identiteter, gruppefølelse, fjendebilleder, møder, nationalisme, accept og fjendskab.

Og så er det tid til at slutte af! Peter og underviserne havde egentlig tænkt sig aftenen længere, men på trods af glæde og engagement besluttes det i fællesskab at slutte af med en sang. Folk er trætte – de fleste har været på hele dagen på nær den to timers lange frokostpause og et par kortere pauser.

Peter og undervisernes sidste punkt denne torsdag er et kort evaluerende aftenmøde, hvor næste dag planlægges – for det er i morgen at forestillingen skal vises frem, og det er en hårfin balance mellem vision og ambition uden dog at gøre så stort et nummer ud af det, at præstationspresset bliver forstyrrende. Alle ser for sig, hvor storslået det kan blive ved Højer Gammel Sluse og Tilthuse, som vitteligt vil være et forrygende sted til lige netop denne forestilling, men vejret er ustabil og der er lovet regn den efterfølgende dag. Plan B er at spille på Kiers Gaard som ligger 10 minutters kørsel fra Hohenwarte, hvor der er en fin teatersal. Alle ved dog også, hvor stor en forandring det vil være at skulle bringe alle vores øvelser og koreografier ud ad den trygge og velkendte "festsal". Det tager tid at få et nyt rum og nye forhold ind under huden. Og vi kan spore en vis udmattelse hos deltagerne. Rundt om bordet rejses spørgsmålet: Hvor meget kan vi presse dem? Det besluttes at vente med at tage det afgørende valg til næste dags frokostpause, når vi er mere sikre på vejret....

[Se videoen: Nationalsange](#)

FREDAG

Forestillingen tager form

Fredagen står i forestillingens tegn. Det er klokken 17 og vi forventer en 15-20 publikummer. Vi ligger på samme dag som folkemødet på Bornholm, så de mange tilskudsgivere har for længst meddelt, at de ikke kunne komme. Til gengæld kommer der både repræsentanter fra DATS og både de tyske, svenske og norske søsterorganisationer – og så håber vi også på at se et par af de lokale. I løbet af formiddagen bliver det tydeligt, at vi ikke har vejret med os. Der loves stadig regn først på eftermiddagen, - dér hvor vi skal have vores generalprøve med alt det tekniske udstyr, og ingen ønsker at byde vores deltagere at have genrealprøve i regnvejr endside skulle spille den endelige forestilling i regnvådt græs. Arrangørgruppen går sammen og træffer den meget svære beslutning, at vi skal blive i festsalen på Hohenwarte. Selv om salen på Kiers Gaard stadig er en mulighed vurderes det, at det skift i rum, som det vil medføre, vil være at presse citronen en tand mere end hvad godt er. Det er en ærgerlig beslutning, men den bliver modtaget med lettelse hos deltagerne. Her er der ingen, der begræder ikke at få lov til at spille ved Højer Gammel Sluse. Man er glad og tryk ved det velkendte. Det er den rigtige beslutning, men et kedeligt kunstnerisk valg – det er hele arrangørgruppen enige i.

Resten af dagen går med at spille forestillingen igennem, få koreografien ind under huden og de sidste aftaler på plads og tage mindre beslutninger om hvorvidt, der skal spilles med eller uden sko! Klokken 14.20 står regnen ned udenfor og alle ånder endnu engang lettet op!

Forestillingen

Da alle publikummer er på plads er vi et sted mellem 35 og 40 publikummer – en hel del flere end, hvad vi havde regnet med. Det er godt og øger spændingen på allerbedste vis.

Forestillingen indledes ved Peter, der kort fortæller om projektet, dets rammer og vilkår og så går vi i gang ...

Vi ser først en stor digebygningskoreografi – det er vognene og de farvestrålende billeder, der er i spil her. Ligeledes afspilles den fælles tromme- og stokke-komposition og sang. Dette transformerer sig til en form for farvestorm, hvor en koreografi med de indfarvede silkestoffer folder sig ud akkompagneret af lydoptagelsen af "Farvernes Landskab". Herfra rejser spillerne et frådende hav af meget store tekstiler som en form for dramatisk højdepunkt. Det er stormfloden vi ser, dens drukneofre og den affødte fortvivlelse og sorg blandt de efterladte. Herefter følger et sørgeoptog til tonerne af en fløjte og sangen "Vem kan segla förutan vind". Publikum opfordres til at gå med i sørgeoptoget og alle ender ude på den lille plads foran bygningerne. Forestillingens styrker er klart de abstrakte billeder, de koreograferede bevægelser, musikken, det dramatiske højdepunkt og deltagerens indlevelse. Stemningen af vigtighed og højtidelighed fornemmes i rummet!

Og så skal der drikkes kaffe og spises kage! Det har været 15 minutter af høj intensitet og nu er der 15 minutter, hvor indtrykkene kan blive fordøjet – eller delt med sidemanden. Den umiddelbare respons er: "Hvor var det godt" og "det går tæt på det her!"

Så inviteres publikum igen ind i salen. Denne gang skal de overvære workshoppen fra torsdag aften, der endnu engang vises: Igen leges der med nationalfølelse, identitet, grænser, fjendebilleder, accept og fjendskab i samarbejde med tørklæder i forskellige farver, der bruges til at skabe fysiske barrierer og vise "hvem hører til hvor". Workshoppen munder ud i en dialog med publikum, - og de er optaget af, hvad de ser, og hvordan dette kan forstås i en større kontekst. En fra DATS bestyrelse er eksempelvis optaget af, hvordan dette lille arbejde kan berige indsigten hos transnationale aktører som f.eks. FN. Repræsentanten fra DATS' søsterorganisation i Norge er på anden vis optaget af, hvilke rolle det spiller, at deltagerne er seniorer. Han fortæller, at han arbejder med 16årige asylansøgere i Norge og pointerer, at de aldrig ville kunne deltage i sådan en workshop uden, at det blev til en virkelig kamp eller konkurrence mellem nationer...

Afslutningsvis slutter den officielle del af aftenen af med en lille sekvens, som to af tyskerne står for, og som de har arbejdet på i ledige stunder i løbet af de sidste par dage. Det er kunstneren Emil Nolde og hans identitet som nazist og jødehader, der tages under behandling. Ryg mod ryg står de to skuespillere mod hinanden som et samlet Janushoved, der både prøver at forstå og kommentere på to så forskellige identiteter, som Nolde repræsenterer. Det er en optræden, der høster stort bifald.

[Se videoen: Forestillingen](#)

[Se videoen: Sekvens med Nolde/Janushovedet](#)

LØRDAG

Sightseeing, evaluering og afsked

Lørdag er vores afskedsdag og svenskerne, der har den længste køretur foran sig, tager allerede afsted efter morgenmaden, - efter en rørende improviseret afskedstale, hvor især mødet med en masse andre berigende mennesker fremhæves. Herefter er der en lille tur til Højer By, - en slags sightseeing, hvor der også er mulighed for at møde lokale kunstnere. Og så siger vi farvel til hinanden – i både opløftet og lidt vemodig stemning... Mange oplevelser er blevet delt, verden har åbnet sig og nye indsigter er blevet til... Et magisk lille fællesskab er i opløsning ...

De magiske højdepunkter:

Ingen teaterproces uden at der et par gange opstår nogle magiske øjeblikke, hvor tid og sted forsvinder og hvor alting glider sammen i en større helhed – måske en form for katharsis. I det følgende er en beskrivelse af tre sådanne højdepunkter. De er fuldkommene subjektive og tjener kun som eksempler på, hvor kraftfulde visse momenter af ugen var:

Det dionysiske ritual!

Torsdag eftermiddag skulle der laves en lydoptagelse af den fælles tromme- og stokke komposition. Det fandt sted torsdag eftermiddag ude på pladsen foran Hohenwarte. Deltagerne lavede et cirkulært optog med vognene til digebyningen. Instrumenterne var primitive; spande og stokke, der blev slået på i en fast rytme. Med vadehavets uforudsigelighed i kroppen, slusemesterens pointering af de tilbagevendende trusler om oversvømmelse, den høje

himmel over os, deltagernes tavse ansigter fulde af levet erfaring og den rytmiske trommen, gled jeg over i et dionysisk ritual. Det var som, at jeg var vidne til et menneskeligt kropsliggjort drama, hvor hver og en deltog i en sær form for gennemspilning af Myten om Digebygningen til ære for Vadehavets Vilde Himmelgud. Det var magisk!

Den kollektive forløsning!

Da vi torsdag aften, ledet af Arne, arbejdede med temaet "grænse" gennem improvisationer over gruppefølelse, fjendebilleder, møder, nationalisme, accept og fjendskab opstod følgende lille episode: Jeg stod sammen med de andre danskere med røde tørklæder rundt om os, der skulle vise, at her var vi! En grænse. I improvisationen fik vi bevæget os hen mod tyskerne gruppe, der også stod tæt sammen indenfor en markeret grænse, - og pludselig havde vi omringet dem; det var os der havde besat dem! I øjeblikket det sker, tror jeg næsten ikke mine egne bevægelser; med hele vores fælles historie i baggagen, 2. verdenskrig og Tysklands dominans, er det pludselig os, der er de stærke. En tysker løfter armen og råber "Freiheit!" – rollerne er byttet om! Vi var 8-10 mennesker, der deltog i dette lille improviserede scenarie, men i mig skete en form for kollektiv forløsning – som om et gammel nationalt sår blev lidt mere helt!

At mærke den eksistentielle afmægtighed!

Jeg overværede flere gennemspilninger af forestillingen og efterhånden som koreografien, bevægelserne og alle aftalerne kom ind under huden på deltagerne, blev der også mere og mere overskud til indlevelse og virkeliggørelse. Efter det frådende hav, der krævede sine drukneofre, opstod et me-

get gribende tomrum. Jeg lod blikket glide hen over deltagerens kroppe, fulde af fortid og erfaring, og så de ansigtsudtryk af magtesløshed, ensomhed og sorg, som i hver enkelt stod tegnet i rynker og folder. Det var som både at være vidne til hver enkelt deltagers egen personlige eksistentielle afmægtighed, samtidig med at jeg stod dér på stranden hele vejen op langs Vesterhavet, og bevidnede den sorg og magtesløshed, der har været, hver eneste gang nogen har mistet deres kære til havet...

Pauser, uformelle samtaler, aftenhygge

Én ting er hvad der sker i det fastlagte program, en anden ting er de udvekslinger af tanker og de spontane mellem menneskelige møder, der finder sted over frokosten, i pauserne eller om aftenen over et glas vin. Hører man til den ekstroverte og meget nysgerrige type var der rig mulighed for undervejs i campen at lære mere om de andres baggrunde, kulturer og ikke mindst teaterprojekter. Her er et lille udpluk af nogen af de emner, der undervejs blev berørt:

Færøerne kunne fortælle og vise billeder fra en tuberkuloseforestilling, de havde været med i, svenskerne kunne fortælle om demensteater. To færinger var involveret i erindringsteater og en tysker havde været med til at udvikle teater sammen med plejere på et hospice.

På et tidspunkt var vi nogen stykker, der prøvede at forklare janteloven til en tysker og en belgier – foranlediget af en dansk produceret rom, som en belgier havde købt i grænsehandlen, og som ingen af de tilstedeværende danskere kunne forestille sig

kunne være god. Det afstedkom meget latter og morskab!

Fredag aften endte i fællessang, hvor alle bød ind med sange fra deres hjemlande. Der blev søgt på telefoner, optrådt - og der blev tilmed også sunget sange på russisk, da to af tyskerne var opvokset i

det gamle DDR. Her var der virkelig tale om direkte kulturudveksling!

Det viste sig, at udover tyskerne og danskerne var der ingen af de andre nationaliteter, der havde noget særligt forhold til Nolde. De kendte navnet, men heller ikke mere. Til gengæld var der én

af svenskerne, der undervejs kunne fortælle mig, at IKEAs grundlægger også var nazi-sympatisør i sin ungdom, dog ikke uden at pointere, at vi stadig køber hans møbler. Man fristet til at sige, at hvert land, hver egn, har sine spøgelse fra fortiden at kæmpe med og forholde sig til!

Deltagernes liv med teater

Efter campen var afsluttet sendte jeg en mail ud til deltagerne for at få lidt mere at vide om deres liv med teater. Jeg spurgte dem om, hvor lang tid de har været involveret i teateraktiviteter, hvor stor en del det fylder i deres nuværende liv og hvad det betyder for dem. Her er nogle af svarene:

Diethelm Wohnhas, Tyskland:

Since 8 years I'm playing with my group. Since I'm pensioner theatre is a very important part of my life, beside the most important to live my relationship to my wife and beside my work as a volunteer in the hospice. I spend 2-10 hours a week with theatre activities (rehearsals, performances, organisation...). First of all (perhaps a bit egoistic) it's fun to play theatre, I love to develop characters/scenes/pieces together with others, and also very important is to show that elder people are not outside of cultural and/or political life.

Bergljót av Skarði, Færøerne:

I'm quite new at this sort of activity. I took a course in evening school last winter for the people over 67. It was huge fun. The course ended in a performance of a reminiscent play about tuberculosis. We used an old sanatorium as our stage, it was quite gripping. But the answer is: under one year. Theatre is a large part of my life, but as a spectator. I see most plays which are performed in my city, and sometimes I travel far just to see a play. My involvement in amateur theatre means meaningful time together with friends.

Bernard Vanoverberghe, Belgium

I started my theatre activities in 1970. So next year this will be 50 years. Theatre is a big part of my current life. Not only am I a member of some groups but I also work as a regional coordinator in OPENDOEK in Flanders and Brussels. So I spend a lot of time in the amateur theatre. Help organize courses and festivals are important. Being involved in theatre activities means for me relaxation and yet an effort to get to know others the amateur theatre. Also the self-bringing of theatre together with other people is very important to me. Theatre groups help in the maze of rules and final goals. In addition, it is very important for me that everyone, young and old, can find themselves in practicing theatre in all areas. Helping organize courses and festivals are an outlet for me to make the amateur theatre even better known.

Marianne Aagaard, Danmark

Jeg har gennem de sidste 10 år været involveret i Svendborg Seniorscene og de sidste to år som formand. Det bruger jeg en del tid på. Jeg er med i 1 til 2 forestillinger om året - blandt andet en juleforestilling under Svendborg Fritidsteater. I den periode man spiller er man som en stor familie og det giver en del socialt samvær, ligesom man personligt kan udvikle sig, via de roller man spiller. Da vi er amatører giver det selvværd at springe ud i noget, man måske ikke troede man kunne.

Efterfølgende refleksioner Deltagerne sagde...

Lørdag formiddag, efter turen til Højer, fik jeg lejlighed til at tale lidt med hver enkelt gruppe om deres oplevelser og betragtninger over dagene. Jeg talte ca. 15 minutter med hver gruppe. Jeg bad dem sige lidt om, hvad der havde været godt og hvad de måske kunne have tænkt sig anderledes eller hvilke refleksioner, de syntes det var vigtigt at tage med sig videre i fremtidige lignende projekter.

Belgiere:

I den belgiske gruppe var alle enige om, at ugen havde været "a very good experience". De kunne lide det og de kunne lide at være blandt alle de forskellige nationaliteter. De kunne lide maden og stedet. De var enige om, at det havde været meget meget interessant. Især fremhævede de også det at synge sammen under uformelle rammer, som noget meget positivt. Der er ingen tvivl om, at de har nydt at deltage. Deres kommentarer af mere reflekterende karakter gik på følgende:

De ville gerne have haft mindre information i de første dage – og på den måde en bedre balance mellem workshops og information. De havde haft en forventning om at have mere indflydelse, og efterspurgte, at der havde været lidt mere frihed. De efterspurgte også, at man havde set mere diversitet i skuespillet. Det blev også nævnt – med en reference til underviserne - at det ind imellem havde været som om, at der havde været "too many bosses", der skulle blive enige, hvilket havde gjort det lidt kaotisk og forvirrende. Det blev også nævnt, at der måske godt kunne være gjort mere for at skabe

samhørighed og samarbejde på tværs af de forskellige nationaliteter, så man ikke altid kun var med sin egen gruppe.

Tyskerne:

Tyskerne var meget begejstrede og brugte ord som "wonderfull", "astonishing" og "an extraordinary week". De var meget glade for at møde folk fra andre nationaliteter og arbejdet på tværs af grænser. De roste ligeledes vejret, maden og området. Til forskel for belgierne oplevede de ikke, at der var for meget information i de første dage, tværtimod fremhævede de, at informationen havde været relevant. Det blev pointeret, at de havde været virkelig glade for at synge sammen og især vores musiske- og bevægelseskyndige underviser Gunhild fik mange rosede ord med på vejen. Det blev ligeledes nævnt, at det var meget positivt, at der ikke havde været nogen strid indenfor arrangementgruppen.

Af kommentarer af mere reflekterende art blev det indvendt, at det var lidt mærkeligt, at der blev sunget en masse sange, som ikke blev brugt i den endelige forestilling. De savnede også en slags opsamling om aftenen, hvor man fik en form for overblik over, hvad der var sket i løbet af dagen og hvad der skulle tages med videre i arbejdet. Og så blev det fremhævet, at det var beklageligt, at vores tromme- og stokkekomposition kun blev brugt i en optaget version.

Færingerne:

Færingerne fremhævede, at det hele virkede så velforberedt og de syntes, at det gennemgående havde været rigtig godt. De var glade for forplejningen, stedet og alle menneskene, der havde været venlige og imødekommende. De nævnte det gode ved, at alle nationaliteter havde været med i det samme stykke. Besøget på Noldemuseet blev fremhævet som rigtig godt, og grænseworkshoppen ved Arne blev fremhævet som noget godt. Det blev også nævnt, at de valgte temaer var supergode, spændende og relevante og fik dem til at tænke på deres eget hjemland. Af refleksioner kom følgende på bordet:

De havde forventet, at der ville have været meget mere improvisation. Den første eftermiddag havde været lidt for informativ med for mange nye informationer. Færingerne påpegede også, at temaerne på forhånd var blevet valgt og at det kunne føles lidt begrænsende. Det tætpakkede program bliver også påpeget med et glimt i øjet: "Hvordan er det for de unge? Har de dobbelt så meget at lave?" Derudover blev det fremhævet, at der var programsat en slags fest fredag aften, som aldrig blev annonceret, hvorfor de tog hjem efter de havde spist (færingerne boede ikke på Hohenwarte men i Højer).

Svenskerne

Alle svenskerne på nær én var taget hjem inden evalueringen, men den tilbageblevne svensker fandt ugen fantastisk og gav den 10 point! Hun var meget optaget af hele konceptet med de forskellige

elementer: Farver, landskaber, nationer, sprog, musik, bevægelser, tekstiler. Hun fremhævede det fantastiske i at synge "Vem kan segla förutan vind?" og var meget begejstret for besøget på Noldemuseet. Hun fremhævede også de to tyskeres lille visning om Nolde som noget meget betydningsfuldt. Hun var tillige rigtig glad for stedet, maden og de korte afstande.

Af refleksioner blev det nævnt, at hun gerne ville have haft at vores tromme- og stokkekomposition havde fyldt mere og udtrykte en beklagelse over, at det svandt ud. Hun fremhævede også, at det indimellem var lidt svært at begribe, hvor vi var henne i processen og forstå den større sammenhæng.

Danskerne

Danskerne, der havde lyttet med på svenskerens kommentarer, erklærede sig enige. Dertil fremhævede de det store forarbejde og det velorganiserede forløb og man var enige i, at det var dette, der også var med til at gøre, at det blev så flot.

En savnede, at man sluttede af med en fælles sang om aftenen. Og så blev det fremhævet at det eneste, der ikke var velorganiseret var den programsatte fest fredag aften. Her sad danskerne og ventede på, at noget skulle ske. Danskerne var enige om, at det føltes som et højskoleophold og savnede en form for samling. Det blev også nævnt at man også kunne have åbnet for muligheden for mere gruppearbejde. Det blev også nævnt, at man havde forventet mere undervisning i drama.

Deltagernes bud på hvad de tog med sig hjem:

Alle deltagere (pånær de svenskere der var taget hjem) fik også udleveret en seddel, hvorpå de kunne notere 2-3 ting, som de tog med sig fra campen. Her er, hvad der blev skrevet, kategoriseret efter tema:

Sønderjylland eller campens mere faglige indhold om Nolde, vadehav og grænser

(10 tematiseringer)

- Viden om Sønderjylland/godt indtryk af sønderjylland. (3)
- Viden om grænseproblematikker (2)
- Indflydelse af naturens kræfter (1)
- Viden om hele problemet med flod/ebbe og vadehav . Det var rigtig spændende og vil blive husket (1)
- Måden folk laver teater på i Danmark og de lokale situationer og temaer (1)
- De unge mennesket og formanden for grænseforeningen (1)
- Information om Nolde (1)

Det sociale, de menneskelige møder, de forskellige nationaliteter:

(12 tematiseringer)

- Glæde ved at føle sig som en del af en større gruppe af teaterseniorer (1)
- Møder med søde eller rare eller fantastiske mennesker (2)

- Venskab på tværs af køn (1)
- At der var en varm velkomst og at der blevet taget godt af en (1)
- Møde med andre nationaliteter: (3)
- At være med i et fælles teaterstykke på trods af manglende engelskundskaber (1)
- Teatermennesker forstår hinanden gennem gestik og mimik (1)
- At pille teater med andre folk fra andre lande er muligt (1)
- Erkendelsen af at synge, spise og spille sammen fører mennesker sammen (1)

Forestillingen, campens struktur/koncept:

(6 tematiseringer)

- Kombinationen af sang, dans, skuespil, indfarvning. Glæden ved at arbejde mellem forskellige discipliner (1)
- Godt at have deltaget i alle/mange elementer i opbygningen af forestillingen (1)
- Hvordan en ide, oplæg, mødet med lokalbefolkning kan udvikle sig til en forestilling (1)
- Teater som virkemiddel, kultur som bringer mennesker sammen, er utrolig givtigt, så glemmes konflikter (1)
- Et godt mix mellem spil og så det at arbejde med hænderne, bl.a. tørklæde. (1)
- Velorganiseret (1)

Tematisering af stemning:

(4 tematiseringer)

- God stemning (2)
- Et dejligt ophold (1)
- Glæde (1)

Tematisering af færdigheder:

(2 tematiseringer)

- Lærte at synge på dansk (1)
- Lærte at synge en engelsk sang (1)

Udenfor kategori:

(8 tematiseringer)

- Erfaringen af at DATS er en god, inkluderende organisation (1)
- Eftertanke til eget miljø og hjemstavn (1)
- Mit tørklæde (1)
- Erkendelsen af at være åben overfor det ukendte skaber livsfølelse (livskvalitet)(1)
- Stolthed over at være med (1)
- Måden hvorpå underviserne tog sig af gruppen (1)
- Vigtigheden af at tale flere sprog – det bør alle lande lære dets ungdom (1)
- Spørgsmålet om manglen på konflikter skyldes at man bliver mere tolerant med alderen? (1)

En evaluerende opsummering

Hvad var det gode der blev gjort?

Overordnet set har campen været en succes. Én hovedgrund er helt sikkert, at projektet har været velgennemtænkt og velplanlagt. Det følgende er et bud på de mindre elementer, der var medvirkende til, at det gik så godt som det gjorde.

Der blev skabt en fælles gruppeånd hurtigt

Der blev meget tidligt i processen skabt en fælles ånd og et godt gruppefællesskab. Dette skyldtes formentlig både den fælles opvarmning og de fælles sangstunder, hvor både deltagere og undervisere deltog. Men det skyldtes formentlig også besøget fra Grænseforeningen, der den første dag fik rammesat hele campen ved at italesætte den kulturelle nysgerrighed, samarbejde og dialog på tværs af skel.

Der var plads til deltagerne idéer – og konceptets rammer blev ikke udfordret

Selv om konceptet for campen var gennemtænkt, og flere af deltagerne i deres evaluering, fremhævede at dette ind imellem føltes lidt begrænsende, så blev det aldrig et emne, der blev bragt op undervejs i campen. Tværtimod oplevede vi, at deltagerne var engagerede, begejstrede og meget konstruktivt bidrog til at forløse det overordnede koncept. Når det derfor ikke blev et tema undervejs eller en kilde til fortløbende frustration, skyldtes det formentlig, at det var godt og velplanlagt, men også at der var god plads til deltagerne idéer indenfor konceptets rammer. De fik således frit spil

i forhold til skabelsen af de farvestrålende billeder, de var med til at koreograferede druknescenen og det var en af deltagerne, der kom med ideen til at der skulle synges "Vem kan segla förutan vind?" til begravelsesoptøget. Ligeledes var de selv med til at vælge og blande farver, da der skulle indfarves silketørklæder, og da der var en, der på et tidspunkt foreslog, at nogle roller skulle byttes rundt, blev der også plads til det (torsdag formiddag). Og der blev plads til et besøg ved grænsehandlen, hvor der kunne handles billigt ind...

Vi var et godt sted

Både det specifikke sted og den overordnede forplejning blev nævnt som noget positivt. Selv om man i udviklingen af et projekt ikke skænker forplejningen af deltagerne nogen særlig opmærksomhed, skal man ikke underkende, at det har en positiv betydning. Det var godt, at maden faldt i deltagerne smag, at der blev serveret kaffe og kage og at vi var et sted, hvor der var tæt til berigende naturoplevelser.

En god forening af internationale møder og kreativ og kunstnerisk skabelse

At campen var international har helt sikkert bidraget til den positive oplevelse. Ser man på tilbagemeldingerne fra deltagerne, synes der at være en nogenlunde lige fordelt begejstring mellem både campens kunstneriske idé og dens forløsning og det, at mennesker fra flere lande deltog. De forskellige menneskelige møder der fandt sted på tværs af sprog og kulturer har uden tvivl været en vigtig grund til at projektet lykkedes.

At der blev sunget så meget – også på forskellige sprog.

En tilbagevendende kommentar fra deltagerne var den store glæde ved at synge sammen. Vi sang sange på tysk, dansk, engelsk, svensk og frisisk, og vores deltagere var ikke blege for at prøve kræfter med et andet sprog end deres modersmål.

Vi havde nogle gode deltagere og undervisere

Vi oplevede begejstring, glæde og engagement hos deltagerne. Der var ingen, der "meldte sig ud" eller var tilbagevendende "sure" eller "frustrerede". Ligeledes var underviserne velforberejdede og engagerede.

Hvad skulle man (måske) have gjort anderledes?

I bagklogskabens klare lys er der også et par ting, der springer i øjnene ...

Var programmet for tætpakket?

Programmet den første 1 ½ dag med mange foredrag og udflugter var i hvert fald for nogle for tætpakket. Intentionen var for starten, at det skulle være spredt mere ud, men af praktiske og logistiske årsager viste det sig undervejs i planlægningen ikke at være muligt. Det gode var, at deltagerne relativt hurtigt fik de forskellige temaer og problematikker ind under huden, sådan at deres relevans blev tydelig. Men man kunne måske have skåret lidt i programmet – besøget fra både grænseforeningen og "Højt til Himlen" kunne formentlig godt have været kortere uden det ville have været gået ud over deltagerne oplevelse.

I forhold til resten af ugen ville man formentlig ikke kunne have skåret i programmet uden at gå på kompromis med kvaliteten af fredagens forestilling. Det var hele tiden en balance mellem vision, ambition, grundighed og spørgsmålet om kortere dage. Projektet var fra starten ambitiøst og denne ambition smittede formentlig af på deltagerne, der også gerne ville lave en god forestilling. Dog er det værd at bemærke at deltagerne ikke udtrykte ærgrelse over, at forestillingen blev flyttet fra Højer Gammel Slue og Tilthuse til "festsalen", - tværtimod affødte det en vis lettelse. Der var heller ingen der beklagede det i den afsluttende evaluering. Det er sandsynligt at den kunstnerisk ambition hos arrangørgruppen her har været højere end hos deltagerne. Man ville formentlig godt kunne have gjort mere ud af at "forventningafstemme" løbende, f.eks. i en form for midtvejsevaluering. Her ville man have haft mulighed for at høre deltagerne behov og forventninger til de næste par dage og ville kunne have tilrettelagt programmet derefter. Man må heller ikke glemme, at nogen måske også sad inde med en lyst til at få tid til at gå lidt rundt i området på egen hånd eller have tid til bare at sidde at småsludre med de andre deltagere...

Virkede det for ustruktureret?

Under aftenmødet torsdag aften stillede arrangørgruppen sig selv det spørgsmål om det hele virkede for ustruktureret – ligesom det også blev berørt af deltagerne i evalueringen. Nogen ville gerne have haft en form for afsluttende opsamling og nogle syntes det var mærkeligt, at noget man havde gjort sammen (f.eks. sunget) ikke blev taget med videre i arbejdet med at skabe den endelige forestilling.

Selv om programmet for ugen var gennemtænkt og stort set blev fulgt, blev der aldrig lavet en form for fælles opsamling ligesom der heller ikke blev sagt "nu gennemgår vi lige dagens program". I stedet gled dagen frem, hvor det ene punkt gled over i det næste, hvilket – for nogen – formentlig også blev oplevet som noget ustruktureret. Her kunne man med fordel have indlagt i programmet et fælles morgenmøde, hvor man snakkede lidt om "hvad skal der ske i dag?" og et fælles aftenmøde, hvor man samlede op på dagen og fik gjort tydeligt, hvad der blev taget med videre til den endelige forestilling. Dette ville formentlig have hjulpet de fleste med at navigere i processen.

Hvor blev festen af fredag aften?

I programmet var der annonceret en fest fredag aften efter forestillingen. Ingen i arrangørgruppen havde fået tildelt (eller taget) det ansvar at sørge for at skabe rammerne til dette – endsige fortælle deltagerne, at de ikke kunne regne med noget egentligt festprogram. Dette skuffede i hvert fald nogle af deltagerne, som ventede på at festen skulle "gå i gang". Heldigvis blev det alligevel en hyggelig aften med fællessang, dog uden færingerne, som var nået at tage hjem. Det er dog muligt at nogen – måske – havde forventet noget med "festtøj", "taler" eller "indslag", som de aldrig rigtig fik foldet ud.

En huskeliste til fremtidige internationale seniorprojekter:

1. Husk at have et godt og velgennemtænkt koncept - gerne noget der også involverer aktuelle samfundsforhold, klima, globalisering eller andre relevante emner for vores verden.
2. Husk at synge en masse sammen – det er ligegyldigt at det ikke er på deltagerne modersmål.
3. Husk at have en masse gode mennesker med – både deltagere og undervisere, og meget gerne undervisere, der kender hinanden og kan lide at arbejde sammen.
4. Husk at programmet ikke er for presset og at der er plads til deltagerne ideer og skaberglæde - eller en improviseret tur til en nærliggende forretning.
5. Husk at være indkvarteret et godt sted med en imødekommende vært et naturskønt område.
6. Husk at starte dagene med musik og bevægelse i fællesskab – meget gerne nogle simple og sjove bevægelseslege.
7. Husk at det hele gerne må gå lidt langsomt – det kan tage tid at komme fra frokostbordet til mødelokalet med stok.
8. Husk at have nogle løbende opsamlinger, der kan være med til at rammesætte den videre proces.
9. Husk at have en evt. efterfølgende fest planlagt – eller også lad vær med at skrive, at der er en i programmet!
10. Husk at underviserne og arrangørerne begejstring smitter af på deltagerne!

Efterspillet

”...even nearly two weeks after our workshop the melody and the words of “Vem kan segla” are in my head - and in my heart... Several times in these last days wenn I was riding on bike to any meeting, I caught myself singing this song... This may show how intensive these five days have been for me...”
(Diethelm, deltager)

”Dage med sommer
og sol over marsken
dage ved diget
og dage med leg og snak
gamle der danser
nænsomt med silken.
Det var smukt og jeg siger tak.”
(Gunhild, underviser)

”...Et lille pionerprojekt – båret af ægte pionerånd – åbenhed og fleksibilitet, eksperimenterelyst kombineret med faglighed, opmærksomhed og lydhørhed – overfor hinanden og alle deltagere. Hvis det her kan være et eksempel på, hvordan DATS kan danne afsæt for nye måder at arbejde og samarbejde på – så ser fremtiden ganske lys ud, synes jeg!” (Peter, idémand)

”Det har varit en fantasiskt, intressant, rolig och lärorik workshop, jag är så nöjd med allt!”
(Eva-Britt, deltager)

„Diese Woche hat mir mal wieder bewiesen, dass es Unterschiede in vielen Dingen geben kann. Wenn man aber im Geiste einig ist, werden diese Unterschiede völlig nebensächlich und verschwinden und der gemeinsame Weg ist wirklich das Ziel.

Es ist erstaunlich, wie wenig Zeit es benötigt, mit „fremden“ Leuten ins Gespräch zu kommen, wenn das Thema feststeht und alle guten Willens sind.“
(Barbara, deltager)

„Das europaweit besetzte Projekt endete mit einem kulinarischen Ausklang gemeinsam mit dem Publikum.“
(Marie-Luise og Karin, deltagere)

Tak

1000 tak til de fonde der har støttet projektet, alle underviserne, Vivi på Hohenwarte, egnsspillet ”Højt til himlen”, Grænseforeningen og Slusemesteren ved Højer Gammel Sluse og ikke mindst deltagerne – især de fire svenskere, der havde kørt 2600 kilometer i bil helt oppe fra Kalix ved den finske grænse...